

«ԻՆՏԵՐԱԿՏԻՎ ԿԹՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ»
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻԶՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ

Հայկական տարագ թեմայի դասավանդման
առանձնահատկությունները միջին դպրոցում

ԱՌԱՐԿԱ

Տեխնոլոգիա

ՀԵՂԻՆԱԿ

Սոֆյա Հակոբյան

ՄԱՐԶ

Կոտայք

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Հրազդանի **N9** հիմնական դպրոց

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ	1
ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	2
ՀԱԳՈՒՍՏԻ ՄԱՍԻՆ	4
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՐԱԶ	7
ԿԱՆԱՑԻ ԶԳԵՍՏՆԵՐ	15
ԹԵՄԱՅԻ ԴԱՍԱՎԱՆԴՈՒՄԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԱԿՏԻՎԱՑՆՈՂ ՄԵԹՈԴԻՆԵՐՈՎ	19
ՔԱՌԱԲԱԺԱՆ	22
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ	23
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ	24

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Շուրջ երեք հազարամյակ տևող ժամանակաշրջանի ընթացքում, Հայաստանում տեղի են ունեցել բնակչության մեծ տեղաշարժեր՝ արտագաղթեր, օտար ցեղերի ներթուծումներ և այլն, որոնք անուշադր, իրենց ազդեցությունն են ունեցել մեր տարազների վրա, սակայն չեն վերացրել նրա ազգային ինքնուրույն նկարագիրը: Հայկական բազմազան տարազանների հենց այդ բնույթը նրան տալիս է պատմականորեն կարևոր նշանակություն. հայ ժողովուրդը հաճախ ներգործուն դեր է կատարել հարևան ժողովուրդների տարազի վրա: Հայկական տարազի վերաբերյալ պատմական հիշատակությունների ամփոփումներով առաջին անգամ հանդես է եկել Ղուկաս Ինճիկյանը: Ալիշանի գործերի մեջ էլ երբեմն հանդիպում ենք զանազան տեղեկությունների: Բայց այդ հարցին նվիրված առաջին լուրջ ուսումնասիրությունը կատարել է Վենետիկի Միսիթարյաններից Վարդան Հացունին, իր «Պատմություն հին հայ տարազին» աշխատությամբ, հրատարակված՝ 1923 թվին: Ամենից առաջ հայ տարազի պատմության բոլոր ժամանակաշրջաններում Հայունին գերազանց տեղ է հատկացրել երկրում օտար իշխողների ազդեցություններին, մոռանալով, որ երբեմն օտար տիրապետությունները նույնիսկ ստիպել են հայերին կեցվածքով ու տարազով չնմանվել իրենց, անհանդուրժելի համարելով այդ թե՛ կրոնական, և թե՛ տիրող ժողովրդի իրենց առանձնահատկությունը պահելու տեսակներից: Այդ են ապացուցում նաև արաբ խալիֆների և օսմանյան սուլթանների պարբերաբար արձակած հրովարտակները «գյավուրների» կեցվածքի ու տարազի մասին:

Հացունին աննկատ է թողել նաև հայ-վրացական տարազային առնչությունները, որոնք հետևանք են եղել դարավոր հարևանությամբ, մշակութային, գինվորական և քաղաքական սերտ շփումների, նամանավանդ Բագրատունյաց և Զախարյանների իշխանության ժամանակաշրջանում:

Տարազի վերաբերյալ որևէ ուսումնասիրություն, առանց փաստական պատկերների, անուշադր, լիարժեք չի կարելի համարել, ուստի, Հայունին մեծ փութաջանությամբ կարողացել է իր գրքում հավաքել բավականաչափ գննական նյութ: Հայունն ուսումնասիրությունն ընդգրկում է միայն հին շրջանի տարազը, հասնելով հազիվ մինչև 16-րդ դարը:

ՆՊԱՏԱԿԸ

1. Տեղեկություններ հայկական տարազի մասին
2. Հայկական տարազի դերն ու նշանակությունը հայ ժողովրդի կյանքում՝ տարբեր ժամանակահատվածներում
3. Հասնել այն բանի, որ մոռացության չտրվեն հայկական տարազի նմուշները

1. Աշակերտները կարողանան սահմանել 'տարագ' տերմինը
2. Ուսումնասիրել հայ ժողովրդի պատմության տարբեր ժամանակահատվածների և տարբե նահանգներում օգտագործվող տարագները
3. Ստեղծել հայկական տարագների անկյուն:

ՀԱԳՈՒՍՏԻ ՄԱՍԻՆ

Մարդկանց պաշտպանելով ցրտից կամ շոգից՝ հագուստը կատարել է գործնական ֆունկցիա, մարմինը զարդարելով՝ ձեռք է բերել գեղագիտական նշանակություն: Հին ժամանակներում «շրջագգեստ» ասելով հասկանում էին ինչպես տղամարդու, այնպես էլ կնոջ զգեստապահարանի ցանկացած իր: Տարիների ընթացքում փոփոխության ենթարկվեցին ինչպես շրջագգեստ հասկացությունը, այնպես էլ շրջագգեստի համար կիրառվող նյութերն ու ձևերը: Միջին դարերում կանանց շրջագգեստներն ավելի հոյս և շեղ տեսք ստացան: Բացի այդ, շրջագգեստները ենթարկվեցին նաև ռեալիստական փոփոխության՝ ի հայտ եկան ժանյակները: Այս ժամանակաշրջանի զգեստները բողբոջում էին կնոջ մարմնի թերությունները: Ավելի ուշ կանանց զգեստներում տեղի ունեցան որոշ փոփոխություններ: Հագուստի պատրաստման տեխնոլոգիայի անընդհատ փոփոխումը և զարգացումը կախված է մոդելավորումից, նախագծումից, գործվածքի նոր տեսականուց: Մեքենասարքավորումների բնագավառում կատարվող նորամուծություններից և նորագույն հոսքերի ներդրումից:

Անհատական հագուստի պատրաստումը նախատեսված է կոնկրետ կազմվածքի համար: Դրա համար անհրաժեշտ է մանրամասն ծանոթանալ տվյալ մարմնի կազմությանը, տիպային կազմվածքից շեղումներին և յուրահատկություններին: Հագուստի պատրաստումը կապված է մոդելի և գործվածքի ընտրությունից, որից հետո ընտրվում է մոդելը՝ կախված մարդու

տարիքից, աշխատանքի բնույթից, հասակից, մազերի, մաշկի և աչքերի գույնից, կազմվածքի առանձնահատկություններից, հագուստի նշանակությունից:

Աշխատանքի սկսվում է ուրվագծի ընտրությունից: Դրա համար պետք է իմանալ մի շարք օրինաչափություններ:

Օրինակ՝ ուղղածիզ գծերը տեսանելիորեն բարձրացնում են մարդու հասակը, իսկ հորիզոնական գծերը՝ լայնացնում կազմվածքը:

Եթե մարդն ունի կազմվածքային թերություններ, անհրաժեշտ է հագուստի միջոցով դրանք ծածկել՝ ընդգծելով մարմնի առավել գեղեցիկ մասերը:

Հագուստը պատրաստում են հյուսած կամ գործած կտորեղենից, որը մարդիկ հագնում են իրենց մարմինը ծածկելու համար:

Տարբերում ենք հագուստի մի քանի տեսակներ: Վերնագգեստ, վերնաշապիկ, տաբատ, պիջակ, թիկնոց, վերարկու շրջագգեստ, կիսաշրջագգեստ, մուշտակ և այլն:

Հագուստի մեջ առանձնահատուկ տեսակ են՝ գլխարկը, կոշիկը, ձեռնոցը, գուլպան և կիսագուլպան:

Առհասարակ հագուստի մասին խոսելիս տարբեր մարդկանց մոտ տարբեր պատկերացումներ են առաջանում: Այդ հագուստները տարբեր մարդիկ տարբեր ձևերով են նախընտրում: Հետագայում զարգանում է հագուստի մեքենայական արտադրությունը, և այն դառնում է ավելի ժամանակակից: Այն ունի մի քանի առանձնահատկություններ՝ ծածկում է մարդու մերկությունը, նրան պաշտպանում է ցրտից, շոգից, խոնավությունից և այլն, ապահովում որոշակի հիգիենա:

Հագուստի առաջին տարրը եղել է թղի տերևը, որով Ադամն ու Եվան ծածկել են իրենց մերկությունը: Ավելի ուշ օգտագործել են ծառի կեղևը, կենդանական մորթին, ձկան կաշին:

Հագուստի առաջին նմուշները եղել են մորթե թիկնոցները, տրեխները: Դրանից հետո, երբ զարգացավ սպորտը, մարզիկները սկսեցին կրել մարզահագուստներ: Այնուհետև ստեղծվեցին մասնագիտական հագուստները՝ բանվորական, հրժեջի, ոստիկանի, կրոնավորի:

Ուշ ֆաբե դարում հայտնաբերվել են ֆաբե ամրակներ և ոսկրե ասեղներ, որոնցով մշակել ու կարել են մորթին: Նոր ֆաբի դարում մանագործությունը հեղաշրջեց մարդու կենցաղը, հագուստի համար մարդը սկսեց օգտագործել բամբակե, վուշե, բրդե և այլ թելեր:

Զարգացած երկրներում հագուստի սեն ու ձևվածքը փոխ են տարբերվում միմյանցից: Դա պայմանավորված է՝ տեխնոլոգիաների աշխարհում տեղի ունեցող փոփոխությամբ: Այս ամենից հետո հագուստը դադարել է ուղղակի զգեստ լինելուց, այն դարձել է նորաձևության միտքը շարժող կարևոր ուղղորդող գրաղվում են մոդելագործները: Մոդելագործներն են որոշում, թե ինչպիսին պետք է լինի բոլոր կարգի հագուստները: Ձևն ընտրելիս կարևոր է կտորի խտությունը, տեղի եղանակային պայմանները: Հագուստը մարդու համար ինֆրահաստատման ձև է, մշակութային ավանդության ստեղծագործություն:

Մոդելագործի գլխավոր խնդիրը նմուշի ստեղծումն է, որի հիման վրա պատրաստվում են հարյուրավոր և հազարավոր նմուշօրինակ գգեսուներ:

Հագուստի նորաձևությունը հագուստի ձևերի և նմուշների փոփոխությունն է, որը տեղի է ունենում կարճ ժամանակամիջոցում: Արվեստի տեսանկյունից նորաձևությունը մոտ է կոնցեպտուալ արվեստին, որը կերպար է ստեղծում տարբեր տարրերով՝ սանրվածք, ոն, գույն, ափսեուար: Ընդհանուր առմամբ հագուստը համարվում է անտիկ, իսկ այսօր համարվում է վիճաբանական: Սովորաբար ռետրո կամ վիճաբանական հագուստ է համարվում նախորդ դարաշրջանի ոճով նախագծված հագուստը: Վիճաբանական հագուստի չափսերը ավելի փոքր են, քան ժամանակակից հագուստների համապատասխան չափսերը:

1970թ. հագուստը համարվում է միջին չափսի ու կարող է համապատասխանել մեր օրերի չափագանց փոքր (XS) չափսին: Այսպիսով հասկացանք, որ հագուստն ունի շատ հին պատմություն:

Հագուստը փորձվում է մանեկների վրա: Մեր օրերում շատ հեշտ է, քանի որ հագուստի ոնի մշակմանն օգնում են համակարգիչները, որոնց միջոցով կարելի է որոշել, թե ինչպիսին պետք է լինի նմուշօրինակը և այն փորձարկել համակարգչի ցուցասարքի վրա: Խոշոր ֆաբրիկատներում աշխատանքի հիմնական փուլերը մեքենայացված են: Մեքենաներն են ձևում կտորը, կարում, ապա մշակում կարերը: Երբ հագուստի բոլոր մասերն արդեն կարված են լինում, այն մանրակրկիտ արդուկվում է:

Այնուհետև, վաճառքի ուղարկվելուց առաջ հագուստը մեկ անգամ վերաստուգվում, վերանայվում է:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՐԱԶ

Ինչպես ամեն մի ժողովրդի, հայերի մեջ էլ տարազը սերտ առնչություն է ունեցել նրա պատմական զարգացման հետ: Ուստի անհրաժեշտ է գեր համառոտ մի ակնարկով ներկայացնել հայ ժողովրդի բազմադարյան պատմության գլխավոր հանգույցները, որոնց արտացոլումն են հանդիսանում հայկական տարազները:

Ա. ՌԻՐԱՐՏՈՒ – Մեր թվարկությունից առաջ, 9-րդ դարի կեսից, ուրարտացիներն իրենց հզոր պետությամբ հետզհետե լուրջ ախոյան են հանդիսանում Ասորեստանին:

Ռիւրարտացիների և ասորեստանցիների տարազներում թեև գտնում ենք որոշ նմանություններ հասկապես վերնախավում, սակայն աշխարհագրական միջավայրը, կլիմայական և էթնիկական տարբերությունները ստիպել են տարբերվել միմյանցից: Հնագիտական պեղումներից հայտնաբերվել են ուրարտական զանազան հուշարձաններ, որոնց վրա պատկերված են աստվածությունների, քրմերի, զինվորականների, պալատականների կերպարները, ինչպես նաև հասարակ ժողովրդի տարազի հազարավոր նմուշներ, որոնց պիտի անդադրադառնանք:

Բ. Հայ ժողովրդի կազմավորման շրջան- Հայկական բարձրավանդակում այդ նույն ժամանակաշրջանում ապրում էին մի քանի մեծ ցեղախմբեր, որոնցից հայաստ-ագիները և արիմ-արմե ցեղերը, հետագայում նաև՝ իրենց պետականությունը կորցրած ուրարտացիները, դարերի ընթացքում հետզհետե միաձուլվեցին:

Հայասաների տարազի մասին պատկերացում չունենք, սակայն նրանք դարերով հարևան և դաժնակից լինելով խեթական մեծ ժողովրդի հետ պետք է որոշ նմանություն ունեցած լինեն նրանց հետ: Իսկ Արմենների մասին ունենք պատմական հավաստի հիշատակություններ: Արմենների մասին շատ հետաքրքիր տեղեկություններ է տալիս 5-րդ դարի վերջին (մ.թ.ա) հույն ճանապարհորդը և պատմագիր Քսենոֆոնը:

Արմենները գտնվելով մարա-պարսկական ֆաղափական ուղարտում, որպես նրանց հարևանը, դաժնակիցը, կամ գտնվելով նրանց իշխանության տակ, տարագային ձևերով նման էին միմիանց:

Ստրաբոնը այդ մասին գրում է « Շատ բաներում մարերի և հայերի սովորությունները նման են, որովհետև աշխարհներն էլ նմանվում են միմյանց տարազի խոյր, ապարու, գտակ, թեգանիխավոր պարեգոտ ու վարտիխ՝ ցուրտ և հյուսիսային վայրերի մեջ»:

Մեծ Հայքը՝ Արտաշես Ա-ի, իսկ Ծաղիք Զարեհի գլխավորությամբ ապստամբվեցին և դարձան անկախ թագավորություններ:

Այդ միասնությունը ավելի ևս ամրապնդվեց Արտաշես Ա-ի հաջորդների՝ հատկապես Տիգրան Բ-ի օրոք, երբ Հայաստանը հանդիսացավ Մերձավոր Արևելքի ամենահզոր պետությունը: Տիգրան Բ-ն տարազի հարցերում ջանացել է պահպանել ազգային ինքնությունն ձևերը: Դժբախտաբար, այդ ժամանակաշրջանից մեզ չի հասել որևէ հուշարձան, բացի նրա դրամներից, ուր նա պատկերված է ինքնատիպ բազով: Տարազը կեցողի և մշակույթի՝ ավանդակահանությանը բնութագրվող տարրերից է, մարդու ցեղային, սեռային պատկանելիությունը ցույց տվող, հասարակական նշանակությունը բնութագրող խորհրդանիշ:

Ավանդական տարազը կայուն հատկանիշներով արտացոլում է տվյալ էթնոսի մշակութային ինքնատիպությունը ու ազգային խտնվածքի առանձնահատկությունները: Այն կազմված էր ներհնազգեստից, վերնազգեստից և գլխի հարմարանքից, ներառում է ինչպես հագուստը, գլխանոցը, այնպես էլ դրանց ածանցյալ արդուզարդը, ինչպես ժողովուրդն է ասում՝ հագուստ-կապուստը:

Հայաստանի տարածքում հնում գործածվող տարազների վերաբերյալ պատկերացում ենք կազմում պեղումների նյութերի, արվեստի հնագույն հուշարձանների վրա պահպանված պատկերներից և գրավոր աղբյուրներից: Մ.թ.ա. IX-VI դդ. Հուշարձաններում (որմնակարներ, արձաններ, բարձրաձևակերպեր, կնիքներ, սաղավարտներ, վահաններ և այլն) պահպանվել են բնակչության բազմազան շերտերի (բարձր խավ, զինվորականներ, քրմեր, հասարակ ժողովուրդ) տարազների պատկերներ:

Հայկական տարազի մեջ գերակշռում են չորս տարբերակի գույները, որոնք XIV դարի հայ փիլիսոփա Գրիգոր Տաթևացու վկայությամբ՝ արտահայտում են երկրի սևությունը, ջրի սպիտակությունը, օդի կարմիրը և հրո դեղինը: Ծիրանին խորհրդանշան է խոհեմություն և ողջախոհություն, կարմիրը՝ արիություն և մարտիրոսություն, կապույտը՝ երկնավոր արդարություն, սպիտակը՝ մաքրություն: Տարագային համալիրն իրականացնում է տարբեր գործառույթներ՝ սոցիալական, սեռատարիքային, գեղագիտական, ծիսակրթական և այլն: Մարդկանց պաշտպանելով ցրտից կամ շոգից՝ հագուստը կատարել է գործնական ֆունկցիա, մարմինը զարդարելով՝ ձեռք է բերել գեղագիտական նշանակություն: Գեղագիտական և էրոտիկ ֆունկցիաները շատ կարևոր դեր են խաղացել տարազի համալիրում, հիմնականում միտում ունենալով գրավել հակառակ սեռի ուշադրությունը: Ժողովուրդը առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձրել տարիքային և սեռային որոշակի խմբի հագուստին՝ հատկապես հոգ տանելով չամուսնացած աղջիկների և տղաների, հարսների հագուստ-կապուստին: Տոնածիսական հագուստը ունեցել է հմայական, պահպանական ֆունկցիա՝ նպատակ հետապնդելով գերծ պահել կրողին չար ուժերից:

Հայկական տարազը հայոց բազմաբարբառ լեզվի նման բազմաբնույթ է: Մեկ համահայկական տարագ չկա: Հայաստանի ամեն մի նահանգ աչքի էր ընկնում միայն իրեն յուրահատուկ տարազով, այդ նահանգի յուրաքանչյուր գավառ միայն իրեն բնորոշ զարդանախշերով, գավառի յուրաքանչյուր ընտանիք, այդ ընտանիքի յուրաքանչյուր աղջիկ իր տարազի յուրահատկությամբ տարբերվում էր մյուսից:

Արևմտյան և Արևելյան Հայաստանի տարազի համալիրները տարբերվում են նրանով, որ Արևմտյան Հայաստանում տարազը աչքի էր ընկնում առավել հստակությամբ, ավելի հարուստ էր ոսկեթել և արծաթաթել ասեղնագործություններով: Մյուս էական տարբերությունն այն էր, որ արևմտյան բոլոր գավառներում գոգնոցը կնոջ տարազի պարտադիր մասն էր: Այն կապում էին գոտկատեղում, կրծքամասում կամ ուսամասում:

Առանձին դիտարկեմք Հայաստանի մի քանի շրջաններում տարածված գոգնոցների առանձնահատկությունները:

Բարձր Հայքում գոգնոցը ֆառանկյունաձև՝ միուղե, մետաքսե, բրդյա գործվածք էր, որում գերակշռում էր կարմիր գույնը: Վրան պատկերում էին բուսանախճեր և թռչուններ:

Սասունում գոգնոցը կապույտ գույնի բրդյա գործվածք էր, որի վրա բրդյա թելերով ասեղնագործված էին երկրաչափական նախշեր:

Սեբաստիայում գոգնոցի գույնը ունեցել է որոշակի նշանակություն: Շեղանկյուններով զարդարված կարմիր գոգնոցը խորհրդանշել է ամուսնացած կնոջը, աղջիկները այն չեն կրել: Հայն տարածում ուներ կրծքալը, որը կրում էին հագուստի տակից: Այն կրել են Կարինում, Շիրակում, Վասպուրականում, Սասունում, Կարսում, Արգվինում:

Միջնադարյան կնոջ տարազի համալիրը, գլխի հարմարանքը, ի տարբերությունն հին հայկական տարազների, ավելի պարզ էր՝ կազմված ծաղկազարդ հակասակալից: Որպես գլխի ծածկոցներ օգտագործում էին ֆաղերը, որոնց հանդիպում ենք նաև ուրարտական տարազում: Միջնադարյան կանայք բերանն այնքան ամուր չեն կապել, ինչպես ընդունված էր: Վաղ միջնադարում հայ վերնախավի շրջանակներում նկատելի է ինչպես արաբ, այնպես էլ բյուզանդական տարազների ազդեցությունը: ՈՒՇ միջնադարում հայկական ավանդական տարազը մասամբ ենթարկվել է նաև թուրք, թաթար և ֆուրդ նվաճողների ազդեցությանը, իսկ մի շարք նախնիներում և գավառներում պահպանվել մինչև XI-րդ դարի վերջը և XX դարի սկիզբը: Այնուհետ հայկական տարազները աստիճանաբար սկսել են սեղի տալ եվրոպական զգեստներին և դուրս մղվել առօրյա գործածությունից:

Տղամարդու տարազը ավելի շուտ է կորցրել ազգային նկարագիրը: Բաղկացած էր երկու հիմնական բաղադրիչներից՝ ուսային (Շապիկ, բանկոն, մուշտակ) և գոտկային (տաբատ, շավար): Շապիկի օձիքը զարդարում էին ասեղնագործ նախշերով: Հագուստը հիմնականում կրում էին բամբակյա գործվածքից, իսկ արևմտահայերը օգտագործում էին այծի բուրդը: Ավանդական հագուստ էր համարվում չեքիզեն, որը կրում էին Շապիկի և բանկոնի վրայից: Առանց չեքիզեի երևալը հասարակական վայրում նույնիսկ շոգ եղանակին համարվում էր անընդունելի: Ամենատարածված գլխնոցները համարվում էին տարբեր ձևերի գլխարկները, որոնք սովորաբար պատրաստվում էին գառան մորթուց:

Արևմտյան և Արևելյան Հայաստանի տարազը տարբեր էր նաև տղամարդկանց դեպքում: Արևելյան գավառներում տարածված էր կովկասյան տարազածևը, որը կազմված էր ներքնագգեստից, կարճ վերնագգեստից, չուխայից: Ձմռանը հագնում էին լայն մուշտակ՝ առանց գոտու, գլխին կրում էին գառան կամ ոչխարի մորթուց գլխարկ:

Արևմտահայերի տարազը տարբերվում էր: Այն կազմված էր ասեղնագործ տարրերով տաբատից, կարճ անթև գգեստից, վերնաճապիկից, կարճ վերնագգեստից: Շապիկի թևերը հարդարվում էին ասեղնագործություններով, մեջքին կապում էին բրդյա գոտի, դնում էին սպիտակ, կոնի ձևով գլխարկներ:

Գուլպան և ոտնամանը հայոց տարագրի անբաժան մասն են կազմել, որոնք նաև պաշտպանել են ցրտից: Ռիարտական շրջանում կրել են երկայնակի կամ լայնակի գծանախշերով, երկրաչափական, մարդակերպ, թռչնածև, շրջանածև, ֆառանկյունածև, խաչածև նախշերով գուլպաներ:

Կին թե տղամարդ հագել են կաշվե սրածայր ոտնաման՝ տրեխ:

Տարագրի կարևոր բաղադրիչ է կազմել գարդը, որն արտահայտել է կրողի գեղագիտական նախասիրությունը: Զարդերի հատուկ խումբ են կազմել հմայելի պարագաները՝ աչքուլունք, հուռուք, խաչեր: Կիրառել են հիվանդություններ բուժելու նպատակով՝ հմայական, ծխական ադոքսիների ուղեկցությամբ:

Թեև Արևմտյան և Արևելյան Հայաստանում հայ ավանդական գարդարանքի պարագաները տարբերվել են, բայց ունեցել են որոշ ընդհանրություններ՝ գույնի, ձևի, իմաստաբանության առումով:

ԿԱՆԱՑԻ ԶԳԵՍՏՆԵՐ

Ինչպես կանացի, այնպես էլ արական սեռի զգեստները ներկայացնում են ըստ ազգագրական խմբերի, տարիֆային առանձնահատկությունների և ֆունկցիաների:

Բարձր Հայքի կանացի զգեստներ:

Կարևոր նախանգի կանացի զգեստները աչքի էին ընկնում իրենց ազգային ինֆրատիպությամբ, շեղանքամբ, կտորի տեսակների, գույների համադրությամբ յուրօրինակ արտահայտությամբ: Ամենօրյա և տոնական կամ հարսանեկան զգեստներն ունեին միատեսակ ձևվածք, տարբերությունն արտահայտվում էր շեղ կամ սովորական զարդարմամբ:

Կանանց զգեստի համալիրում գործնական էր միևնույն ձևվածքի վերնազգեստի չորս տեսակ, որոնք տարբերվում էին կտորի որակով և զարդածեղերով: Մահուդից կարված վերնազգեստը կոչվում էր ջուպպա, թավժից կարվածը՝ խրխա, մետաֆսիցը՝ դատիֆա, ֆայ, լահոռ, բրդյա գծավոր կտորից կարվածը՝ փուրալի: Տարածված էր վերնազգեստի վեց տարբերակ:

Առաջին տարբերակը կարվում էր մուգ կարմիր, մուգ կանաչ, մանուշակագույն, մուգ կապույտ գույնի մահուդից: Երկրորդ տարբերակը առաջինից գատորոշվում էր կողներում ավելացված հատվածների տեղադրման դիրքով: Երրորդ տարբերակը կարվում էր բամբակյա մուգ կապույտ գույնի կտորից՝ առանց ուսակարի, գոտկատեղում կարով: Աջ ու ձախ առաջնամասերի ետևից ավելացվում են յոթ շեղ կտոր, որոնք գոտկատեղում են դրվում, իսկ դեպի փրանցքը լայնացած: Չորրորդ տարբերակի ետնամասը երկու երկայնակի կտորից էր բաղկացած, որոնք միմյանց միանում էին ներսի կարով: Վերնազգեստի հինգերորդ տարբերակն ուներ ամբողջական թիկնամաս առջևի աջ ու ձախ փեղկերին գուգահեռ, կողներում

մեկական ամբողջական հատված էր միացվում:

Կանանց զգեստի առաջին համալիրին հատուկ էր երկու տեսակի գոգնոց՝ տոնական և աշխատանքային: Տոնական գոգնոցը

կարվում էր բրդյա գործվածքի հյուսվածքով տնայնագործական կտորից, ամբողջ մակերեսը ասեղնագործվում էր բրդյա գունավոր թելերով, երկրաչափական նախշերով կամ սեփարոված բուսանախշերով, թռչունների, կենդանիների պատկերներով: Ասեղնագործման եղանակը խաչկարն էր: Գոգնոցի այս տեսակը շատ տարածված էր Արևմտյան Հայաստանի մյուս գավառներում՝ հատկապես Մուշում, Տարսնում, Սասունում, Սեբաստիայում: Այն կոչվում էր մեգար, որն առանձին շեղարքուն, գեղեցիկ տեսք էր տալիս հագուստի համալիրին: Մեգարի նախշերի մեջ էլ գերակշռում էր կարմիր գույնը:

Նույնպիսի մեգար էին գործածում նաև աղջիկները, որն իր արտացոլումն է գտել ժողովրդական բանահյուսության մեջ.

Կարմիր մեգարով աղջիկ,

Շիլա շապկավոր աղջիկ,

Խնդիր ունեն ասելու,

Քո մորն ասա քեզ տա ձիկ:

Նախշուն մեգար, ալ բնդեր,

Զիս ի վառեց քո գնդեր:

Գոգնոցի երկրորդ տեսակը, որ տարածված էր Վասպուրականում, կարվում էր չթից, կտավե կտորի աստառով: Այս տեսակը ամրացվում էր պարանոցում, իսկ թևատակերում կռակի կամ ծայրերում ամրացված տրեզի կապերի միջոցով:

Աղջիկների զգեստերի մեջ նույն նպատակի համար գործածական էր հատուկ ծածկոց: Այն փառանկյունաձև էր, որի երկու ծայրերը միմյանց հետ կարելով զցուն էին գլխին, իսկ եզրերը հավաքելու համար մյուս երկու ծայրերը բռնում էին առջևում կրծքի վրա:

Կիլիկյան կանացի զգեստներ:

Կիլիկյան երկու սեռի զգեստները ձևավորվել են Հայկական Լեռնաշխարհից այստեղ տեղավորված տարբեր ազգագրական խմբերի հագուստների խառնուրդից:

Զեյթունում, Սիսում, Հաննում, Ադանայում, Մարաշում գոյություն ունեւր կանացի զգեստի մեկ համալիր՝ բաղկացած սպիտակեղենից, վերնազգեստից, գոտուց, գոգնոցից, գլխի հարդարանքից և ազանեղիքից. Ընդ որում համալիրը նույն մասերով թե՛ ամառային էր և թե՛ ձմեռային:

Շապիկը կարում էին կա՛մ սպիտակ գույնի, կա՛մ ներկած կտավից: Երկարությունը հասնում էր մինչև սրունքները, կուրծքը երկար բացվածքով էր: Նույն կտորից էլ կարվում էր վարտիքը:

Տրապիզոնի կանացի զգեստներ:

Տրապիզոնի տղամարդկանց և կանանց հագուստները ձևավորվել են Հայաստանի տարբեր վայրերից այստեղ հավաքված հայերի ամենատարբեր զգեստների միաձուլումից: Տրապիզոնի կանացի տոնական զգեստներն օժտված էին շեղ ասեղնագործությամբ:

Կանացի զգեստի համալիրի կարևոր մասերից էր անթարին, որ սովորաբար կարում էին մետաքսյա մանուշակագույն, կանաչ և մուգ կարմիր կտորից. այն ձևվածքով նման էր մյուս գավառների անթարու ձևվածքին:

Կանացի գոտին պատրաստվում էր վանդակավոր կտորից, որի եզրերը զարդարվում էին ծոպերով: Նման գոտիով պատում էին գրեթե ամբողջ կոնֆամասը:

Սյունիք-Արցախյան կանացի զգեստներ:

Սյունաց և Արցախի լեռնագոտիները հնագույն ժամանակներից ի վեր ունեցել են նույն արտափին տեսքով կանացի զգեստներ, որոնց վերապրուկները պահպանվում են տարեց կանանց շրջաններում:

Սյունիք-Արցախում գոյություն ունեւր կանացի տարազի երկու համալիր, որոնք տեղերում անվանում էին հայավարի և ֆաղաֆավարի:

Հայավարին Արցախին հատուկ ավանդական տարազն էր, իսկ ֆաղաֆավարին՝ Երևանի և Թիֆլիսի հայ կանանց տարազի որոշ մասերի ընդօրինակված տարբերակը, որը հատկապես արտահայտվել է գլխի հարդարանքի ձևի մեջ: Փաղաֆավարին ազդեցությամբ մուտք գործած լինելով, շուտ է դուրս եկել գործածությունից:

Հոու կանացի զգեստներ:

Հոու զգեստները նման են Արցախի զգեստներին: 20-րդ դարի սկզբներին Հոու կանացի զգեստներն ունեին երկու գույնապես համալիրներ: Առաջին համալիրում Հոու և Արցախի զգեստների նմանությունը զգալի է ինչպես սպիտակեղենի, որ արխալուղ անունն է կրում: Կատարյալ նմանություն կա նաև երկու շրջանների բուրբ կոշիկները վերարկուների մեջ:

Տարեց կանացի տարազի համալիրում, բացի լեհին կոշիկը փեշից, գործածական էր նաև երկրորդ տիպի փեշը, որը հագնում էին նախորդի տակից: Այս փեշը նույնպես կարվում էր սև ու կապույտ գույնի սատինից, լեզ ձևված չորս կտորից, որոնք միմյանց միացվում էին ներսի կարով:

Գոգնոցը Հոուն ունեցողն էր կոշիկում: Ինչպես Ապարանում, Կամոյում, Մարտունիում, Վարդենիսում, այստեղ ևս գոգնոցը կարվում էր թոխ լաստիկից. այն շարով կամ նեղ դարսերով հավաքվում էր նույն կտորից կարված գուրու մեջ և ծայրի կապիչներով կապվում էտևում: Գոգնոց կար նաև աղջիկների հագուստի համալիրում, որը սկսած 1940-ական թվականներից վերացավ:

ԹԵՄԱՅԻ ԴԱՍԱՎԱՆԴՈՒՄԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԱԿՏԻՎԱՑՆՈՂ ՄԵԹՈԴՆԵՐՈՎ

Ինչպես մենք գիտենք այժմ դասապրոցեսները ընթանում են ժամանակակից ակտիվացնող մեթոդներով: Այդ համակարգը կոչվում է ԽԻԿ, որը կազմված է երեք փուլից: ԽԻԿ անվանումը նշանակում է՝ խթանում-իմաստի ընկալում-կռադատում(փուլերի անվանումների հապավումն է): Այն կիրառվում է ոչ միայն նյութը մատուցելիս, այլև մինչ նյութը հաղորդելը և հաղորդելուց հետո:

Այս համակարգով ուսուցման կազմակերպումը նպաստում է սովորողի բնադատական մտածողության, ինքնուրույն եզրահանգումներ անելու ունակության, ստեղծագործական մտածողության զարգացմանը:

Խթանում

Խթանումը ԽԻԿ համակարգի առաջին փուլն է, որի նպատակն է խմբային բնակարկման միջոցով պարզել սովորողների ունեցած գիտելիքները ներկայացվող նյութի վերաբերյալ:

Այն կարելի է իրականացնել օրինակ՝ մտերի տարալի օգնությամբ, որտեղ ուսուցչի դերը պատասխանները ուղղորդելն է և դրանց գրանցելը: Խթանման փուլը հետապնդում է երեք հիմնական նպատակ.

1. Բացահայտել նոր նյութի վերաբերյալ սովորողների ունեցած գիտելիքները:
2. Ակտիվացնել սովորողներին՝ ներգրավելով նրանց բնակարկվելիք նյութի մեջ:
3. Սովորողների մեջ ձևավորել գիտելիքներ և հմտություններ ձեռք բերելու ձգտում, շահագրգռվածություն:

Իմաստի ընկալում

Իմաստի ընկալման փուլում հաղորդվում է նոր նյութը, տեղեկատվությունը կամ գաղափարը: Այն կարող է իրականացվել բազմազան ձևերով:

Իմաստի ընկալման փուլի նպատակներն են՝

1. Սովորողի մոտ հետաքրքրության աճի պահպանումը:
2. Տեղեկատվության ընկալման ինֆորմացիոն ապահովումը:
3. Նոր և հին տեղեկատվության շաղկապումը և իմացության նոր կառույցի ստեղծումը:

Օրինակ այս փուլում կարելի է օգտագործել « Խնամկար » մեթոդը, որը կատարվում է փոփոխ խմբերով:

Կեռադատում

ԽԻԿ համակարգի երրորդ փուլն է կեռադատումը, որում սովորողը յուրացնում է նոր տեղեկատվությունը հարմարացնելով իր ունեցած գիտելիքներին: Փաստորեն սովորողի մոտ տեղի է ունենում իմացական կառույցի վերածնվածություն:

Այս փուլում ևս ուսուցչի դերը նվազագույն է, հիմնականում՝ ուղղորդող, հուշող, կարգավորող բնույթ:

Այս փուլին նպաստող մեթոդների օգտագործումն օգնում է , որպեսզի սովորողը ինքը

1. հանրագումարի բերի իր գիտելիքները
2. յուրացնի նոր գիտելիքներ՝ դրանք դարձնելով իր սեփականը

Կեռադատման փուլում ևս կարելի է կիրառել բազմաթիվ մեթոդներ, կազմակերպել նույն թեմային վերաբերող նկարների ցուցահանդես, պրիզմա, Վենի դիագրամ, T-ձև, ֆառաբաժանման մեթոդը ևս:

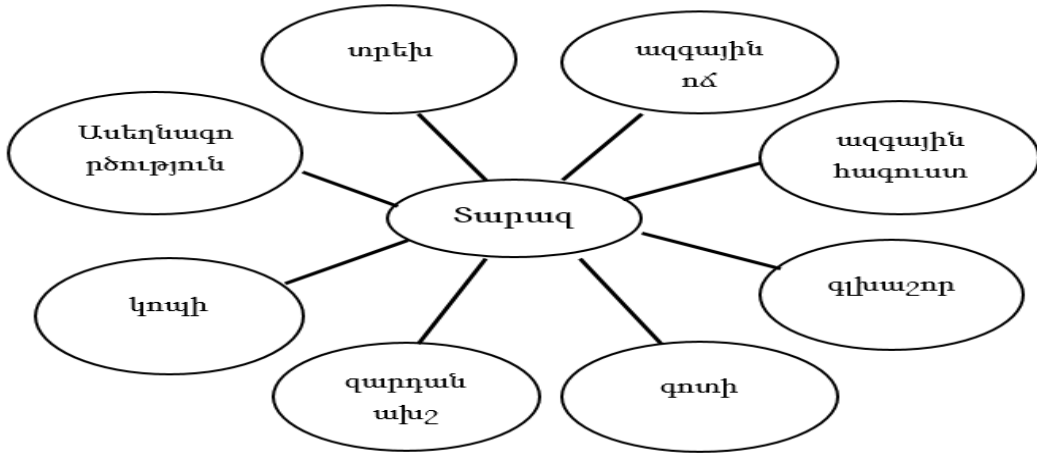
ՄՏՔԵՐԻ ՏԱՐԱՓ

Մտքերի տարափ կամ մտազրույց խմբային աշխատանքի պարզագույն, բայց շատ արդյունավետ մեթոդներից է: Այս մեթոդի հեղինակը ամերիկացի գործարար և գյուտարար Ալեքս Օսբորն է, դեռ անցած դարի 30-ական թվականներին նա ուներ գովազդային գործակալություն, որտեղ աշխատում էին տարբեր մասնագիտության, տարբեր սեռի և տարիքի վառ արտահայտված երևակայությամբ մարդիկ, որոնցից պահանջվում էր տարբեր առարկաների գովազդները կազմելիս արտահայտել բազմաթիվ մտքեր, ընդ որում ինչքան շատ, այնքան լավ սկզբունքով:

Այս մեթոդը «Մտքերի տարափ » են անվանում, քանի որ հաճախ խրախուսվում է պարզապես ուսումնասիրվող նյութի հետ այս կամ այն կերպ առնչվող բառեր թվարկելը ու գաղափարներ արտահայտելը:

Խմբի անդամների առջև կոնկրետ խնդիր է դրվում. նրանցից յուրաքանչյուրն արտահայտում է իր սեփական տեսակետը՝ առանց որևէ մեկնաբանության կամ գնահատական տալու փորձի: Բոլոր մտքերն ու գաղափարները գրանցվում են մաքուր

թղթի կամ գրատախտակի վրա: Մտքերի տարափի արդյունքում գրաված գաղափարների վերլուծությունն այս փուլի խնդիրը չէ: «Մտքերի տարափ»-ը մեծապես նպաստում է դասի արդյունավետության բարձրացմանը:

ՔԱՌԱԲԱԺԱՆ

Ի՞նչ լսեցի	Ի՞նչ տեսա
տեղեկություն հայկական տարազի պատմության մասի	տեսանք նկարներ, տեսաֆիլմ, տիկնիկներ տարազներով
Ի՞նչ զգացողություն ունեցա	Ինչպե՞ս կանվանեի դասը
հպարտություն, հիացմունք	ազգային ավանդույթ, ազգի հպարտություն, ազգի նվաճում

Աշակերտները բաժանվում են 4-5 հոգանոց խմբերի: Խմբերը պատասխանում են հարցերին, յուրաքանչյուր խումբ ներկայացնում է իրենց պատասխանները:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Հետքերի է հայկական տարազի անցած պատմական հանապարհը, այն հայոց բազմաբարբառ լեզվի նման բազմաբնույթ է: Հայաստանի ամեն մի նահանգ աչքի էր ընկնում միայն իրեն հատուկ տարազով, տվյալ նահանգի յուրաքանչյուր գավառ՝ միայն իրեն բնորոշ գարդանախեքով:

Ամփոփելով կատարած հետազոտական աշխատանքը կարելի է անել հետևյալ եզրակացությունները՝

- Հայկական տարազի ծագման և պատմության մասին տեղեկությունները անհրաժեշտ են, որպեսզի սովորողները լավ պատկերացում ունենան ազգային մշակույթի, պատմության մասին:
- ՏՀՏ-ների կիրառումը հայկական տարազներ թեմայի դասավանդման մեջ, դասը դարձնում են հետաքրքիր և հասկանալի:
- Թեմայի դասավանդումը ժամանակակից ակտիվ կրթական մեթոդներով դասը դարձնում են ինտերակտիվ, աշակերտակենտրոն, հետաքրքիր:
- Դասերի ընթացքում, որպես գործնական աշխատանք տիկնիկների համար հայկական տարազի պատրաստումը շատ արդյունավետ է և օգտակար:
- Հայկական տարազները այսօր էլ չեն կորցնում իրենց արդիականությունը, հայկական տարազների շատ նախեր այսօր էլ օգտագործվում են նորածնության մեջ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Տեխնոլոգիա 7-րդ դասարանի դասագիրք. / Ս. Հովսեփյան, Ա. Հարությունյան, Մ.Աղաջանյան, Լ. Վարդանյան; -Եր: <<Տիգրան Մեծ>>, 2016-168 էջ:
2. <<Տեխնոլոգիա>> առարկայի հանրակրթական դպրոցի ծրագիր և չափորոշիչ, հեղինակներ՝ Սահակ Հովսեփյան, Մայիս Աղաջանյան, Մարինե Բարսեղյան, Երևան. 2012թ. Կ.Ա.Ի.
3. Տեխնոլոգիա 5-7-րդ դասարանների ուսուցչի ձեռնարկ. Սահական Հ, Ա.Հարությունյան,Մ.Աղաջանյան, Լ. Վերդյան: Եր: <<Տիգրան Մեծ>>, 2014 թ.96 էջ:
4. Հայկական տարագ-հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը:
Ուսումնասիրությունները և նկարները Առաֆել Պատրիկի: Խմբագրությամբ՝ Դ.Ս.Վարդապետյանի: 1983թ. Երևան, սովետական գրող 2-րդ հրատարակչություն, 200 էջ:
5. <https://mihayuhuxosq.wordpress.com>
<http://barevarmenia.com>
6. Նագիկ Ավագյան՝ <<Հայկական ժողովրդական տարագ XIX դ.-ի XX դ. սկիզբ>>, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ Հրատարակչություն, Երևան, 1983